

הרב יהודה הלוי עמיהי

הפסד פירות שביעית כדי שלא יזיקו לאחרים

שאלה

גינה שגדל בה צמח נענע שמתפשט ומפריע לשאר הגידולים הקדושים בקדושת שביעית. האם אפשר לקצצו או לעוקרו, כדי שלא יזיק לאחרים, או שאסור מכיוון שיש בזה הפסד פירות שביעית?

תשובה

הנענע היא תבלין, והיא גם נאכלת על ידי אנשים. א"כ כשהיא נזרעה בשישית ונלקטה בשביעית, יש בה קדושת שביעית ואסור להפסידה, כדין ירקות שקדושים בקדושת שביעית, כמבואר ברמב"ם פ"ה הי"ז שהתורה אמרה לאוכלה ולא להפסד.

א. חלות קדושת פירות במחובר

מלשון הרמב"ם שאסור לקוץ את הפירות בין תקופת ה'חנטה' ל'עונת המעשרות', אנו לומדים שיש איסור הפסד גם במחובר, אפילו לפני 'עונת המעשרות' שהיא שלב ה'חנטה' (לדעת הרמב"ם).¹ וכן כתב גם ה'חזון איש'² שיש חובת הפקר אפילו לפני לקיטת הפירות. מכאן שגם לירק יש קדושת שביעית קודם לקיטה. אומנם לעניין ביעור הוסיף שאם יש סיכוי שהפרי יילקט בשמינית, שמא יש לומר שאין חובת ביעור במחובר, אבל כל זה רק לעניין ביעור כשיש סברה שילקט בשמינית. אבל נראה פשוט לכולי עלמא שיש לצמח הגדל איסור הפסד פירות שביעית כפי שיש בו חובת הפקר.³

1. ר' רמב"ם, הל' מע"ש פ"א ה"ב; הל' שמטורי" פ"ד ה"ט.

2. חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ז ד"ה וירק.

3. הערת עורך: י"פ. המעיין בדברי החזון איש רואה שהוא תלה את דין הביעור בקדושת שביעית, וכיוון שהקובע את ק"ש הוא הלקיטה, כשייתכן שימשיך את הגידול בשמינית, ולא ברור שהירק יילקט בשביעית, הסתפק לומר שאין ק"ש ואין גם ביעור; וזו לשונו: 'וירק של של ששית שנכנס לשביעית והגיע זמן ביעור בעודן מחוברין יש להסתפק אי חייבין בביעור כיון שאפשר שיצאו לשמינית ואין בהן קדושת שביעית... אבל הכא שהוא של ששית אלא שבאנו לחייבו בשביעית משום דאזיל בתר לקיטה ואכתי לא נלקט... ומיהו אכתי יש מקום לחלק בין דבר שאפשר להתקיים עד שמינית לדבר שאי אפשר...!'

ב. הפסד פירות שביעית כדי להציל

כאשר לפנינו הפסד פירות שביעית, והנענע מתפשטת ופוגעת בצמחים אחרים - נשאלת השאלה אם יש מקום להקל ולחתוך את הנענע למרות הפסד הפירות. נראה שכבר הסתפק בכך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה עמ' רנ סוף אות ח):

בזימור שצריכים להוריד יחור שיש עליו פירות שיש להם קדושת שביעית אם מותר להפסידם כדי לאוקמי אילנא...

בדבריו אלו לא הכריע אם מותר להסיר ענף שיש בו פירות שביעית, במקרה שבפעולה זו הוא גם מפסיד את הפירות הצעירים שלא יבשילו עוד. הגרש"ז אויערבאך (ח"ג עמ' קו אות ה מהדורת מכון אוצרות שלמה) חזר על שאלתו וכתב:

ולשאלתו האם מותר לקטוף ענף שיש עליו פירות שחלק ראויים לאכילה וחלקם עוד אינם ראויים, אך ראויים להתפתח יותר, אלא שאם ישאירנו יתקלקלו הראשונים, חושבני שאם כך נוהגים תמיד, מסתבר שמותר לקטוף פרי בין חנטה לעונת המעשרות, כדי לשמור על הרבה פירות אחרים של שביעית שלא יתקלקלו. דוגמא לזה בפסחים סו ע"ב תוד"ה והא.

אנו לומדים שלדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במציאות של 'אוקמי', כאשר נפסדים פירות שביעית, אפשר לקטוף את הפירות שגורמים לנזק גם אם לא הגיעו לשלב של 'עונת המעשרות' וייגרם הפסד לאותם פירות בעת הקטיף בגלל הפסקת גידולם. הוא מתיר זאת כי הקטיף נצרך לטובת פירות שביעית, ולכן אין זה מוגדר כהפסד פירות שביעית. נראה שאין לחלק אם זה בענף עצמו או שצמח אחר פוגע בגידול אחר, אלא כל מה שנעשה לצורך פירות שביעית אין זה הפסד פירות שביעית כיון שכך נוהגים תמיד.⁴ לכן נראה שגם בנידון דידן רגילים לקטוף את הנענע שלא תפגע בשאר הצמחים - ואפשר לחתוך את הנענע אף שבכך היא תינזק.

יש להוסיף שגם לדעת 'פאת השלחן'⁵ שאוסר לקטוף פירות בין שלב החנטה שלהם ועד הגיעם לשלב של 'עונת המעשרות', אפילו כשמזיק לאילנות אחרים, היינו באילנות שאין בהם הפסד פירות שביעית. ואולם אם הניזוק גם הוא מפירות שביעית, אנו יכולים לקטוף

4. **הערת עורך: י"פ.** המודד להגדרת הפסד אינו מה שנהוג כל שנה. אם יש מי שרגילים לזרוק כמויות של אוכל לאחר הארוחה - אין זה הופך לנורמה, ועדיין יש בכך משום הפסד. מה שכתב הגרש"ז א' מתייחס להפסד כמה פירות כדי להציל ולשמור את האחרים. וע"ז כתב שכך נהוג תמיד - סימן הוא שהפסד נצרך לטובת הפירות הנותרים. ולכך מביא ראיה מתוספות, פסחים סו ע"ב, שאם עושה פעולות שונות שיכלו להתפרש כעול לפרה אדומה, אלא שעושה כן לצורך הפרה, אין זה נקרא עול, והיא אינה נפסלת. לאור הנ"ל יש לומר שהגרש"ז א' התיר לקטוף פירות מעץ אחד כדי שיתפתחו שאר הפירות של העץ, כי כך רגילים לגדל את פירות העץ, אך לא ברור שהיה מתיר לקטוף פירות של עץ ממין אחד כדי להציל עץ אחר ממין אחר; ובוודאי אין ללמוד מדבריו שמותר להפסיד פירות לצורך אוקמי אילנא של עץ אחר. ועי' במה שכתב הגר"ש ישראלי, משפטי שאול, ארץ ומדינה, תש"פ, עמ' רלט-רמ.

5. פאת השלחן, סי' כה ס"ק ג.

את הפירות, ובלבד שיינצלו פירות השביעית הנותרים, וכפי שכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

ג. נענע מותרת בהיתוך

יש להוסיף שבנידון דידן אפשר לחתוך את הנענע המתפשטת, כי אין בפעולת הקטיף משום הפסד. עלי הנענע ראויים למאכל, הם נחשבים כאילו הגיעו ל'עונת המעשרות', ואפשר להשתמש בהם לצורך הכנת תה. וכן כתב הרמב"ם⁶ שאם הפירות הגיעו ל'עונת המעשרות', מותר לקטוף אותם: 'שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו'. וגם אם בפועל לא יאכל את הפירות, אין בקטיף משום הפסד פירות שביעית, כי אין חובה באכילתם אלא איסור בהפסדם.

סיכום

העולה לדינא שאפשר לחתוך את הנענע כדי שלא תזיק לפירות שביעית אחרים משת' סיבות: 1) משום שמציל צמחים אחרים שיש בהם קדושת שביעית. 2) משום שאין איסור כלל לחתוך את הנענע לאחר שהעלים גדלו והם ראויים לאכילה, אעפ"י שהעלים יכלו לגדול יותר.

בשולי המאמר / הרב נתנאל אוירבך

בשאלת חלות קדושת שביעית ואיסור הפסד בירק מכריע הרב עמיחי (אות א): 'אבל נראה פשוט לכולי עלמא שיש לצמח הגדל איסור הפסד פירות שביעית כפי שיש בו חובת הפקר'. לדבריו, מוסכם שיש קדושת שביעית בירק בעודו מחובר, ודין זה משפיע על איסור ההפסד וחובת ההפקר. לענ"ד, שאלת חלות קדושת שביעית בירק והמסתפק ממנה נתונים במחלוקת אחרונים, כפי שיתבאר, ואין הדבר 'פשוט לכולי עלמא'.

א. זמן חלות קדושת שביעית בירקות

שלב הגידול הקובע בירקות לעניין מעשרות ושביעית הוא הלקיטה.⁷ האחרונים⁸ הסתפקו אם קדושת שביעית בירקות חלה משלב הלקיטה, וכל עוד הירק מחובר לאדמה אין בו קדושת שביעית, או שמא קדושת שביעית חלה בירק עוד בהיותו מחובר,

6. רמב"ם, הל' שמו"י פ"ה הי"ז.

7. ראש השנה, יג ע"ב; רמב"ם, הל' מעשר שני פ"א ה"ד; שם, הל' שמיטה פ"ד הי"ב-ה"ג.

8. הרב דוד רפפורט, מקדש דוד (חנטה לקיטה והבאת שלישי, סי' יח; מהדורה ישנה, סי' ס ד"ה הנה להרמב"ם, עמ' 452); הרב יחיאל מיכל רבינוביץ, אפיקי ים ח"ב סי' כה ד"ה והנני כמסתפק; קהלות יעקב, שביעית סי' ג; הרב יהודה גרשוני, קול יהודה עמ' שיג-שיז.

בעת כניסת השנה השביעית. אומנם ירק שגדל בשביעית ונלקט בשמינית - אין בו קדושת שביעית,⁹ אך האם זה משום שנלקט בשמינית או משום שבכניסת השנה השמינית פוקעת הקדושה מהירק? ההשלכה המעשית מספק זה היא בשאלה הנידונה - האם קדושת שביעית חלה רק מעת הלקיטה, וממילא לא יהיה איסור הפסד כל עוד הירק מחובר, או שמא קדושת שביעית חלה מתאריך א' תשרי, וממילא יש איסור הפסד גם במחובר.

האחרונים נחלקו בשאלה זו: לדעת ה'חזון איש'¹⁰ קדושת שביעית בירקות חלה מעת הלקיטה, והיא זו שמשווה עליהם שם גידולי שביעית לעניין קדושה ואיסור הפסד. לדבריו, כל עוד הירק מחובר לאדמה, אין בו קדושת שביעית, וממילא אין בו איסור הפסד, כלשונו:

וירק של שיטת שנכנס לשביעית והגיע זמן ביעור בעודן מחוברין, יש להסתפק אי חייבין בביעור, כיון שאפשר שיצאו לשמינית ואין בהן קדושת שביעית... אבל הכא שהוא של שיטת אלא שבאנו לחייבו בשביעית משום דאזיל בתר לקיטה ואכתי לא נלקט ובמאי איקדש.¹¹

לדבריו אומנם מסתבר ששעת חלות קדושת שביעית בירק היא בעת הלקיטה, אך הקושי בדבריו הוא ביחס לדין ההפקר - כיצד ייתכן דין הפקר בשביעית, הרי כל עוד הירק לא נלקט, אין בו קדושת שביעית, וממילא אין בו דין הפקר, ולאחר הלקיטה הוא שייך ללוקט? אכן, ה'חזון איש' היה ער לבעייתיות זו והוסיף: 'ומ"מ מסתבר דנוהג בו דין שביעית להפקירו'. הבחנתו בין קדושת שביעית לדין ההפקר נעוץ בדבריו במקומות אחרים, שם הוא מבאר שדין ההפקר אינו נובע מקדושת שביעית. לדבריו, קדושת שביעית בפירות חלה מעת היות הפרי בשלב בוסר או סמדר, אך ההפקר חל בעת כניסת שנת השמיטה,¹² כדבריו בהלכות כלאיים:¹³ 'שאין קדושת שביעית חלה קודם שהגיעו הפירות לשיעור סמדר או בוסר, מ"מ שבח הצמיחה הפקר', ובמקום אחר (הל' שביעית) כתב:¹⁴ 'דאע"ג דאין כאן עדיין פירי, מ"מ רחמנא אפקריה לצומח בשביעית כיון שהוא צמיחת פירות שביעית'. לאור זאת מובן שקדושת שביעית בירק אומנם חלה רק בעת הלקיטה, אך דין ההפקר חל בעוד הצמח מחובר.

9. דין זה מוסכם, ראה: חזו"א, שביעית סי' טו ס"ק ג ד"ה נראה; שם ד"ה במש"כ; הרב צבי פסח פראנק (הר המור, פראנק, קונטרס נטעי צבי סי' יא עמ' ל; הדרת הארץ, עמ' קכז אות ב).

10. חזו"א, שביעית סי' ז ס"ק יד; שם סי' יא ס"ק ז ד"ה וירק.

11. חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ז ד"ה וירק.

12. בביאור דבריו, ראה: דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ה הי"ז ביאור הלכה ד"ה משיתחיל. היה ניתן להסביר את דבריו באופן אחר, שאומנם קודם הלקיטה לא חלה על הירק קדושת שביעית, משום שהקדושה נובעת ממעשה הלקיטה, אך מ"מ בזמן שירק זה יילקט בשביעית, תחול עליו קדושת שביעית למפרע מעת כניסת השביעית עוד בהיותו מחובר. לפיכך שלב חלות קדושת שביעית בירק הוא הלקיטה, אך מעשה הלקיטה מחיל את הקדושה למפרע עוד בהיותו מחובר, וממילא דין ההפקר חל מאז, כע"ז ראה: ראה: חוט שני, הל' שמיטה פ"ד הכ"ד ס"ק לז אות ח ד"ה כתב החזו"א.

13. חזו"א, כלאים סי' ג ס"ק טו ד"ה עוד.

14. חזו"א, שביעית סי' יט ס"ק כא.

גישה שונה ביחס לחלות קדושת שביעית בירק נוקט הרב שלמה זלמן אורבך.¹⁵ לדבריו, 'קדושת הפירות מסתעפת מקדושת הארץ';¹⁶ לכן בעת כניסת השמיטה חלות קדושת שביעית וחובת הפקר¹⁷ על הירק בעודו מחובר:

אלא ברור הדבר שעיקר הטעם הוא משום דגבי ירקות שלא גילה בהן הכתוב לילך אחר חנטה או הבאת שלישי, הרי הן בטלין לגבי קדושת הקרקע ואמרינן כמו שחלות הקדושה והפקעת הקדושה של גוף הארץ תלוי בעתות השנה כמו"כ מתקדשין גם הירקות המחוברין לארץ עם התקדש שנת השבע ונפקעין מקדושתן עם יציאתן משנת השבע כמו שנפקעת אז הקדושה גם מהקרקע.¹⁸ לדבריו, ההשלכה המעשית מהקשר בין שביתת הארץ לקדושת שביעית היא בעניין ההפסד: 'שיש להיזהר לפי"ז שלא לדרוך בנעלים המלוכלכות בבוץ בשנה שביעית על גבי עשבים שראויין למאכל בהמה כיון דקדשי שפיר בקדושת שביעית גם בעודן מחוברין לקרקע'.¹⁸

ב. ריסוס או עקירה?

השאלה הנידונה במאמר היא מהי הדרך ההלכתית לטיפול בצמח נענע המפריע לשאר הגידולים בגינה. ייתכן שהדבר תלוי במחלוקת האחרונים הנ"ל: אם קדושת שביעית ואיסור הפסד חלים רק בעת הלקיטה, עדיף לרסס את צמח הנענע בעודו מחובר. באופן כזה אין איסור הפסד של יבול שביעית, ואין בריסוס משום עבודת הארץ. לעומת זאת אם קדושת שביעית ואיסור הפסד חלים בעוד הצמח מחובר באדמה, עדיף לעקור מעט מעט את צמח הנענע ולשמור עליו בקדושת שביעית.

15. הרב שלמה זלמן אורבך (מנחת שלמה, שביעית מילואים סי' ג; מעדני ארץ, סי' יא אות ז ד"ה ועכ"פ; שולחן שלמה, הלכות שביעית עמ' קח-קיט; שו"ת מנחת שלמה, תנינא סי' קיז; שם ח"ב סי' קכה-קכו). ראה גם: הרב אהרון קוטלר, משנת רבי אהרן, זרעים סי' כב אות ח.

16. מנחת שלמה, שביעית מילואים סי' ג ד"ה ובר.

17. בניגוד לדעת החזו"א הנ"ל לפיה דין ההפקר אינו תלוי בקדושת שביעית, לגישה זו דין ההפקר חל מעת שחלה קדושת שביעית על הירק במחובר, ועל הפרי - משעת חנטתו, ראה כן: מעדני ארץ, הל' שביעית סי' ה אות ז ד"ה ואף; תורת הארץ, ח"א פ"ח אות סב: 'ומסברא נראה לי דמשעה שחל עליהם קדושת שביעית יש עליהם דין פירות שביעית לכל מילי גם לעניין הפקר'.

18. מעדני ארץ, שביעית סי' יא אות ז. ראה: חוף ימים, ח"א סי' נו, מה שדן בדבריו.